Kennisagenda 2027-2031

Deze Kennisagenda omschrijft de strategische onderzoeksthema's – gericht op actuele en toekomstige pensioenvraagstukken – voor het Werkprogramma 2027-2031. Centraal staat de vraag welke wetenschappelijke inzichten bijdragen aan een toekomstbestendig pensioen in Nederland. De Kennisagenda geeft richting, maar werkt thema's niet volledig uit. De prioritering en concretisering van onderzoeksonderwerpen vindt plaats tijdens de uitvoering van het Werkprogramma, in afstemming met Netspar-partners. Halverwege het Werkprogramma wordt de Kennisagenda geëvalueerd en, waar nodig, bijgesteld, zodat de inhoud actueel blijft en aansluit op ontwikkelingen in maatschappij en pensioensector.

De Kennisagenda heeft vijf hoofdthema's, deels bestaand uit klassieke Netspar-onderwerpen die onverminderd actueel zijn en deels uit nieuwe onderwerpen die door ontwikkelingen rondom pensioen, vergrijzing en pensionering de komende periode extra in de belangstelling staan. Deze hoofdthema's zijn niet los van elkaar te zien en worden bovendien alle beïnvloed door 'verbindende' thema's zoals wet- en regelgeving. Twee van deze verbindende thema's (technologie en internationale context) benoemen we expliciet, gezien hun rol in het debat in zowel wetenschap als praktijk en om de samenhang binnen de Kennisagenda te versterken.

Hoofdthema 1:

Pensioenstelsel op korte en lange termijn

Ook na 2028 zal de sector nog volop bezig zijn met de verdere uitwerking en evaluatie van de Wtp-transitie. Het nieuwe stelsel brengt gevolgen met zich mee voor de situatie en keuzes van verschillende groepen deelnemers. Een nieuwe balans tussen individuele keuzevrijheid, collectieve risicodeling en solidariteit beïnvloedt ook de identiteit van het pensioenstelsel, met mogelijke gevolgen voor het vertrouwen in het stelsel en het bredere maatschappelijk draagvlak. Deze gevolgen roepen de vraag op wat een passende governance-structuur kan zijn die aansluit bij de veranderende rol van deelnemers, sociale partners en toezichthouders. Op de langere termijn blijven structurele vraagstukken rondom vergrijzing, collectiviteit, arbeidsverhoudingen (CAO-afspraken), marktordening (consolidatie, mededinging) en de houdbaarheid van de verschillende pensioenpijlers relevant. De verhouding tussen de eerste, tweede en derde pijler zal zich blijven ontwikkelen, evenals de toegankelijkheid van deze pijlers. Aandacht gaat daarbij ook uit naar de gevolgen van de verhoging van de AOW-leeftijd en eventuele andere veranderingen in de eerste pijler. Binnen dit thema is tevens ruimte voor onderzoek naar de kenmerken van een 'optimaal' pensioenstelsel. Internationale voorbeelden kunnen hierbij waardevolle inzichten bieden.

Hoofdthema 2:

Financiële markten, beleggingsbeleid en maatschappelijke rol

Strategische asset allocatie en risicobeheer zijn ook de komende jaren relevante beleidsterreinen waarop ontwikkelingen in wetenschap en pensioenpraktijk elkaar kunnen versterken. Naast klassieke aandachtsgebieden als rente- inflatie-, en liquiditeitsrisico's ontstaat meer aandacht voor geopolitieke onzekerheden, klimaatrisico's, en het streven naar een koopkrachtig pensioen onder de Wtp. De trend dat pensioenuitvoerders geacht worden rekening te houden met de voorkeuren van deelnemers en klanten (zoals hun risicohouding en duurzaamheidspreferenties) wordt bestendigd. Uitdagingen daarbij zijn het adequaat meten van deze voorkeuren, het vertalen van heterogene voorkeuren naar een collectief beleggingsbeleid en de toenemende polarisatie binnen samenleving en ook deelnemerspopulaties. Binnen verantwoord beleggen komt meer nadruk te liggen op het meten (datakwaliteit) en waarborgen van de effectiviteit: engagement versus uitsluiting, private beleggingen en additionaliteit, impactmeting, en het vermijden van greenwashing. Daarnaast is er een groeiende discussie over de mogelijke rol van de pensioensector in maatschappelijke uitdagingen als energietransitie, woningbouw en veiligheid en hoe deze rol zich verhoudt tot de fiduciaire plicht.

Hoofdthema 3:

Demografie, arbeid en gezondheid

De vergrijzing, stijgende levensverwachting en krimpende beroepsbevolking zetten de houdbaarheid van het huidige stelsel onder druk en hebben invloed op pensionering, arbeidsmarkt en economie. Mensen leven langer, maar niet iedereen bereikt de AOW-leeftijd in goede gezondheid. Verschillen in gezonde levensverwachting leiden tot ongelijkheid en beïnvloeden de discussie over een flexibele pensioenleeftijd. Technologische ontwikkelingen en de veroudering van vaardigheden vergroten het risico op werkloosheid onder ouderen. Aandacht voor duurzame inzetbaarheid is van belang om mensen langer en gezond aan het werk te houden. Tegelijk staat door vergrijzing en toenemende gezondheidsverschillen het stelsel van arbeidsongeschiktheidsverzekeringen onder druk. Ook hebben migratie en internationale arbeidsmobiliteit gevolgen voor de arbeidsmarkt en pensioenopbouw. De samenhang tussen uitdagingen op het gebied van pensionering, arbeid, gezondheid en wonen vraagt om een integrale benadering. Dit vereist meer inzicht in mogelijke oplossingsrichtingen, zoals hoe het bevorderen van gezondheid, het ondersteunen van mantelzorgers en geleidelijke pensionering bij kunnen dragen aan een toekomstbestendige arbeidsmarkt waarin iedereen zo lang mogelijk actief kan blijven.

Hoofdthema 4:

Maatwerk, communicatie en keuzebegeleiding

Het nieuwe pensioenstelsel vraagt aandacht voor activering, communicatie en keuzebegeleiding, waar mogelijk afgestemd op de voorkeuren en omstandigheden van heterogene deelnemersgroepen. Maatwerk kan bijdragen aan vertrouwen, betrokkenheid en grip op de financiële toekomst in een pensioenomgeving waarin deelnemers niet verdwalen in complexiteit, maar juist meer handelingsperspectief ervaren. Dit roept de vraag op hoe demografische, gedrags- en vaardigheidsgegevens kunnen leiden tot een passende indeling van deelnemers ten behoeve van begrijpelijke communicatie op maat, bijvoorbeeld over gevolgen van keuzes en onzekere pensioenuitkomsten (met oog voor juridische rand-

voorwaarden). Communicatie beïnvloedt activering en gedrag, waarbij keuze-architectuur een relevante rol speelt om keuzestress te verminderen zonder autonomie te ondermijnen. Keuzebegeleiding (met taakafbakening als aandachtspunt) raakt ook aan integrale financiële planning, o.a. in de samenhang tussen inkomen, wonen en zorg. Nieuwe technologie kan data-analyse en keuzebegeleiding ondersteunen, mits ingebed in een zorgvuldig juridisch en ethisch kader.

Hoofdthema 5:

Toereikendheid en ongelijkheid

Er is toenemende aandacht voor de toereikendheid van pensioen en voor deelnemers die door een samenspel van factoren (intersectionaliteit) in een kwetsbare positie kunnen komen, zoals zzp'ers, vrouwen, migranten, lage inkomensgroepen, financieel laaggeletterden, mantelzorgers en mensen met cognitieve achteruitgang. Kwetsbaarheid wordt versterkt als deze kenmerken samenhangen en raakt ook aan schuldenproblematiek en bredere financiële gezondheid. Om passende maatregelen te ontwikkelen, is een scherp beeld nodig van zowel risicofactoren als mitigerende factoren die invloed hebben op pensioenuitkomsten in eerste, tweede en derde pijler. Een relevante vraag daarbij is welke beleidsinstrumenten (zoals pensioenplicht of collectieve regelingen) barrières voor toegang tot pensioenopbouw kunnen verlagen en witte en grijze vlekken kunnen verkleinen. Een gerelateerd onderwerp is de gender pension gap en de invloed van onbetaald werk, loopbaanonderbrekingen en ongelijke beloning. De gevolgen van hervormingen voor het nabestaandenpensioen vragen eveneens aandacht. Van belang is dat beleid, nieuwe pensioenproducten en (keuze)begeleiding inspelen op de diversiteit aan omstandigheden en bijdragen aan de toereikendheid van pensioen.

Verbindend thema:

Technologie, data en innovatie

Technologie, in het bijzonder kunstmatige intelligentie (AI), biedt kansen voor de pensioensector binnen elk van de vijf hoofdthema's. Denk aan efficiëntere administratie, beter risicobeheer, en meer data-gedreven beslissingen. Binnen het beleggingsbeleid kunnen mogelijkheden om grote hoeveelheden data te verzamelen en te analyseren helpen bij het inschatten van risico's en van andere aspecten zoals duurzaamheid en impact. Er liggen ook mogelijkheden voor verbeterde communicatie en keuzebegeleiding, bijvoorbeeld door meer gepersonaliseerde informatie te verstrekken of door geautomatiseerd advies. Onderzoek naar de meest effectieve toepassingen van AI en andere technologische innovaties in de pensioensector staat nog in de kinderschoenen. Gebruik van zulke technologie en systemen is alleen mogelijk binnen heldere ethische, juridische en maatschappelijke kaders. Ook de kwaliteit van de gebruikte informatie, cybersecurity (bescherming van data en systemen) en digitale soevereiniteit zijn relevant voor een goed en vertrouwenwekkend pensioenstelsel.

Verbindend thema:

Europa, beleid en mondiale context

De Nederlandse pensioenwereld heeft steeds meer oog voor de mogelijke consequenties van veranderingen in de internationale context die de vijf hoofdthema's raken. Te denken valt aan Europese discussies over auto-enrollment, beleggingsregels, grensoverschrijdend pensioen en wijzigingen in regelgeving en toezicht (o.a. herziening van IORP II en Solvency II en de Savings & Investment Union). Vergelijkingen tussen pensioenstelsels binnen Europa kunnen leiden tot spanningen, maar ook tot het trekken van nuttige lessen. Invloedrijke rapporten in binnen- en buitenland (Draghi, Letta, WRR, Van Zwol) schetsen lange-termijn toekomstscenario's waarvan de impact op de Nederlandse pensioensector nog maar beperkt helder is. Geopolitieke en macro-economische ontwikkelingen als begrotingsbeleid, renteontwikkelingen, en mondiale politieke risico's kunnen impact hebben op beleggingsbeleid (o.a. home bias, weging van Amerikaanse beleggingen, alternatieve beleggingen zoals infrastructuur en innovatie).